

עלי ספר

על תופעת ה"פרענומערנטן"

"ויקחו לי תרומה" לצורך הקמת המשכן, על כל תכולתו, נדרשו משאבים כספיים ניכרים. גיוס הכספים נעשה באמצעות מבצע התרמה עממי, אשר היו שותפים לו "כל איש אשר ידבנו לבו". גם הדפסת ספר תורני יש לה עלות כספית לא מבוטלת. מעטים הם המחברים שהם בעלי אמצעים כלכליים המאפשרים להם לממן בעצמם את ההדפסה. דרך מקובלת מאד לאסוף כספים היתה באמצעות מבצע החתמה עממי של אנשים המשלמים עבור הספר טרם הדפסתו ובכך עוזרים במימון עלויות ההדפסה. אותם חותמים, מכונים בלשון אשכנז "פרענומערנטן", כלומר "מנויים" מראש.

יצחק יעקב ריינס, ממייסדי המזרחי וראש ישיבת לידא, בספרו שערי אורה (וילנה תרמ"ו 1886), כי שמורים אצלו חיבורים גדולים שהוא חפץ להדפיסם, וכי הוא קיבל עצה מ"גאוני וחכמי זמננו" לאסוף חותמים מראש כדי לעמוד בהוצאות ההדפסה. הרב ריינס דחה את הצעתם:

יען כי אסיפת החתומים על ספר דתי היא מלאכה שנעשית לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח רק ע"י המחבר בעצמו, ומששתי כל כוחותי ורגשותי ומצאתי, כי לא נוצרתי לזה ולא חוננתי בהכשרונות (או החסרונות) הדרושות לזה, וע"כ – לבד אשר משרתי לא תתנני לנוד מביתי על זמן רב... בל אוכל להשפיל כבודי וכבוד הספרות לנוע מעיר לעיר ולדפוק על דלתי נדיבים, שרבים מהם לא ידעו ספר ומה גם ספר מהספרות התלמודית אשר דעת דרכיו לא יחפצון, והמחבר בעיניהם כעני המסבב ללקט אגורות.

ואכן בראש ספרו הנזכר ישנה רשימה קצרה של "שמות המשתדלים והמתנדבים", שכולה בנויה מגבירים ואנשי שם, ללא הזדקקות לקבץ כסף מ'עמך', בדרך לא מכובדת, כמקבץ נדבות מדלת לדלת.

גם ה"חפץ חיים", בהדפיסו את ספרו הידוע "משנה ברורה" על שלחן ערוך, נזקק להשתמש לשיטה זו של השגת 'חותמים מראש' לרכישת הספר. בחלק מעותקי המשנה ברורה הישנים המצויים בספריית הרמב"ם – מהדורת שנת תרס"ב (1902) – מצורפים בסופם שנים או שלושה עמודים מלאים בשמות אנשים ומוסדות בקהילת וורשה שהתנדבו לקחת את הספר כשיצא מבית הדפוס (ראו תמונה מצורפת). אמנם ישנה עדות בע"פ שה"חפץ חיים" בצדקותו הגדולה חשש לספק גזל, ולכן אסף רק **התחייבויות** מכל האנשים המופיעים ברשימה ולא הסכים לקבל מראש את הכסף. ונימוקו היה "כי זה כלל גדול, שבעל כרחי תתמשך ההדפסה מעת קבלת הכסף-קדימה עד שתצא לאור ערך שנה, וע"פ רוב בין אלפים אנשים, הלא ימצאון גם נפטרים, ומאין אדע את היורש האמיתי, אשר אדע כי בו קיימתי מצות השבה, נמצא כי אוכל להכשל ח"ו בספק גזל".

הטוב ועל פי הכלל כי יש לכבד עושי מצוה נתפרסמו שמות התורמים ברשימות ארוכות בסוף כל ספר. על פי רוב, רשימות אלו מסודרות לפי שמות המקומות. רשימות אלו נדפסו בדרך כלל בסוף הספרים רק במהדורה הראשונה שלהם. בהדפסות חוזרות ובדפוסי צילום השימוטו המו"לים את רשימות המנויים, כיון שלא היו רלוונטים להמשך הפצת הספרים.

עד כמה היתה נפוצה התופעה? ברל כהן אסף בספר מיוחד (ספר הפרענומערנטן, ניו יורק תשל"ה 1975) את כל אותן רשימות החותמים ומיין אותם לפי סדר הקהילות. הוא מונה כ-8750 [!] קהילות באירופה ובצפון אפריקה המופיעות ברשימות החותמים. שמות קהילות אלו מפורטות אחת לאחת בתוך ספרו ומהוות גם מקור מידע להיסטוריונים. ברל כהן גם ספר את שמות האנשים שברשימות הנזכרות ובסך הכל מזכירים כשלוש מאות וחמישים אלף (350,000) אנשים. להערכתו המספר גדול אף יותר מפני שלפעמים מופיעים רק שמות של גבאי בתי כנסת וכד'. נזכור, כי כל האנשים האלו היו שותפים בדרך זו להוצאת ספרים ולהגדלת התורה בעם ישראל.

מסע גיוס החותמים ע"י מחבר הספר היה ארוך ומייגע. לעיתים נצרף המחבר לנודו מביתו חודשים ארוכים ולעבור בבתי הכנסת ובבתי המדרש ולחזר אחרי חותמים. לא כל מחבר יכל לקבל על עצמו משימה קשה זו. כך כותב הרב

לקבלת חומר תורני מאוצרות ספריית הרמב"ם: elboim_a@mail.tel-aviv.gov.il